

УДК 316. 334. 3

Біполярність України – фактор соборності українського народу

Ю.В. ЛІТОШЕНКО

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна,
E-mail: freedom-82@mail.ru

Авторське резюме

Протягом багатьох років низький рівень консолідованості українського народу значно послабляє розвиток як держави, так і нації зокрема. До головних причин, що детермінують порушення етнотериторіальної та національної єдності України науковці відносять: етнічні, регіональні, ментальні, культурологічні та інші чинники. Одним із найважливіших завдань сучасних трансформаційних процесів в Україні є консолідація українського суспільства, збереження територіальної цілісності, зміцнення єдності її регіонів. Сьогодні як ніколи гостро постає питання пошуку шляхів збереження єдності країни, через вибір кращої форми державного устрою та запровадження ефективних адміністративно-територі-

© Ю.В. Літошенко, 2014

альних реформ. Дана стаття присвячена дослідженню специфіки політичної, соціокультурної ситуації в державі, проблемі регіональної поляризації, що має прояв в різниці ціннісних експектацій, оцінці минулого, самоідентифікації, світогляду, питань мови, і загрожує цілісності та суверенітету держави.

У статті аналізуються головні причини, які детермінують порушення етнотериторіальної та національної єдності України та шляхи консолідації української нації. На думку автора для подолання проблеми розвитку українського суспільства необхідна нова правова база. Україна напрочуд урізноманітна етно-соціальнокультурними відмінностями її регіонів. Тому не варто прагнути однієї моделі життєдіяльності для всіх. Саме релевантність українського права враховуючи двовекторність народу дозволить, нарешті, створити умови для будівництва соборної України.

Ключові слова: біполярність, соборність, національна єдність, етнотериторіальна єдність, консолідація, нація, федералізація, децентралізація, субсидіарність.

The bipolarity of Ukraine is a factor of unity the Ukrainian people

JU.V. LITOSHENKO

Chernihiv state technological university, Chernihiv, Ukraine, E-mail: freedom-82@mail.ru

Abstract

For many years, the low level of consolidation of the Ukrainian people significantly reduces the development of both the state and nation in particular. The main reasons determining violations ethnoterritorial and national unity of Ukrainian scientists include: ethnic, regional, mental, cultural, and other factors. One of the most important tasks of transformation processes in Ukraine is the consolidation of the Ukrainian society, preservation of territorial integrity, strengthening of the unity of its regions. Now more than ever, the question to find ways to preserve the unity of the country, through choosing the best form of government and the implementation of effective administrative-territorial reform.

This article is devoted to the study of the specific political, social and cultural situation in the state, the problem of regional polarization, which is a manifestation of the difference of value expectancy, evaluation of the past, identity, philosophy, language, and threatens the integrity and sovereignty of the state.

The article analyses the main reasons, which determine violations ethnoterritorial and national unity of Ukraine and ways of consolidation of the Ukrainian nation. According to the author for overcoming the problems of development of the Ukrainian society needs a new legal framework. Ukraine surprise ethnogenital ethno-socio-cultural differences of its regions. So do not try one model of life for all. It is the relevance of the Ukrainian law given dvuhmestnoe people will finally allow to create conditions for the construction of a United Ukraine.

Keywords: bipolarity, unity, national unity, ethnic and territorial unity, consolidation, nation, federalization, decentralization, subsidiarity.

«Дай, Боже, нам любити Україну, понад усе
сьогодні – маючи, щоб не довелось потім
гірко любити – втративши»
В'ячеслав Чорновіл

Постановка проблеми. Протягом багатьох років низький рівень консолідованості українського народу значно послаблював розвиток як держави, так і нації зокрема. До головних причин, що детермінують порушення етнотериторіальної та національної єдності України науковці відносять: етнічні, регіональні, ментальні, культурологічні та інші чинники. Налагодження та гармонізація міжрегіональних відносин в країні сьогодні є невідкладною проблемою, що потребує докладних досліджень для найскорішого її розв'язання.

Для України важливим залишається питання про те, як не просто звести накопичені та загострені протиріччя до мінімуму, а визначити загальні цілі та завдання, які сприятимуть процесу спільної консолідації.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що сьогодні як ніколи гостро постає проблема регіональної поляризації, яка має прояв в різниці ціннісних експектацій, оцінці минулого, самоідентифікації, світогляду, питань мови, до-

сягла небезпечного рівня і загрожує цілісності та суверенітету держави.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню питань соборності, єдності, а також проблемі біполярності українського суспільства присвячені праці, як провідних науковців минулого: І. Франка, М. Шашкевича, М. Грушевського, В. Липинського, М. Костомарова, М. Міхновського так і сучасних дослідників: В.Пічі, І. Міхутіна, М. Кравця, А. Кіреєва, М. Журби, Я. Верменича, П. Герчанівської, Ю. Хорунжого, Н. Микитчук, О. Проскуріна, А. Анісіна та інших.

Мета дослідження полягає у дослідженні специфіки політичної, соціокультурної ситуації в державі та біполярності українського суспільства, а також визначенні факторів, які можуть сприяти консолідації нації.

Виклад основного матеріалу. Одним із невідкладних завдань сучасних трансформаційних процесів в Україні є консолідація українського суспільства, збереження територіальної цілісності, зміцнення єдності її регіонів. Причиною кризи в політичній, духовній сферах, соціальному та економічному розвитку держави стало ігнорування двовекторності України.

Українська Конституція, яка вважається од-

нією з найпрогресивніших у світі, не лише стала основою для успішного об'єднання та розвитку України, а й причиною конфлікту в суспільстві, бо не враховує дуалізм менталітету українського народу. Вона насправді є лише правилами та нормами, що «влаштовують» значну частину населення на певному тимчасовому етапі. В межах традиційного підходу спостерігається вимушений зв'язок дуалістичних моральних тенденцій, які проявляють себе дуже суперечливо. Для західного регіону переважними рисами моральності є свобода, індивідуалізм, національна унітарна держава, національний патріотизм, прагматизм та логіка, тоді, як на східній частині України серед головних рис переважають: колективна свобода, народно-етнічний федералізм, інтернаціоналізм, любов ідейна на основі братерства та соціальної рівності, довірливість, спокуса здобуття успіху легким шляхом [6].

Ці дві протилежно спрямовані моральні тенденції представлені майже рівнозначно в українському суспільстві, що й обумовлює специфіку їх прояву. Головною проблемою розбудови України в сьогоденні умовах є те, що дана особливість не береться до уваги, а натомість докладається багато марних зусиль реалізувати одновекторну державну модель організації соціального життя. Дуалізм менталітету українського народу – причина закономірних протиріч в українському суспільстві протягом усього історичного періоду його розвитку. Найбільшого прояву ці протиріччя набули у сфері політики, світогляду, культури, міжнародних відносин, економіці, інш. На сьогоднішній день об'єктом політичних дискусій є існуюча унітарна форма державного устрою, яка, на думку багатьох політологів, спричинила кризу в державі.

Формою державного устрою називається територіально-організаційна структура держави, яка визначає порядок поділу країни на складові частини (штати, землі, області), їх правовий статус, порядок відносин центральних і периферійних органів влади. За устроєм держави бувають унітарними, федеративними і конфедеративними [10, с. 46].

Постає питання пошуку шляхів збереження єдності країни через вибір кращої форми державного устрою та запровадження ефективних адміністративно-територіальних реформ. Але перш ніж обговорювати позитивні або негативні сторони того чи іншого виду державного устрою, необхідно звернутись до засадничих понять кожного з них.

Унітарна країна має єдиний законодавчий і виконавчий орган влади, єдину конституцію, керівництво здійснюється з одного центру, а складові частини держави (області, наприклад) є тільки адміністративно-територіальними підрозділами, не маючи ознак політико-державної незалежності. У свою чергу унітарні держави поділяються на централізовані та децентралізовані. Головна різниця між ними полягає в тому,

що в централізованій державі регіональні органи влади формуються та підпорядковуються центру, а контроль над ними здійснюють за допомогою посадових осіб призначених центром, натомість у децентралізованих регіональні органи влади формуються на місцях, маючи більше свободи та самостійності. Головними недоліками унітарної держави є: авторитаризм, створення сприятливих умов для диктатури, ігнорування особливостей етнотериторіальних спільнот, а інколи сприяє появі сепаратизму та екстремізму. Останнім часом у світі посилюється тенденція до децентралізації унітарних держав, що зовсім не означає їх федералізації, як приклад створення автономій, вільних економічних зон і т.д. Характерні ознаки автономії: формування власного парламенту і «автономного уряду», закони, що діють на її території.

Автономія, як правило, надається окремим етнонаціональним спільнотам, які компактно проживають у межах певної території [10, с. 46].

Критики існуючої унітарної форми устрою України вважають, що єдиним порятунком для держави – є федералізація. Федерація (лат. foederatio – об'єднання, союз) – форма державного устрою, за якої вищі територіальні одиниці держави мають певну юридично визначену політичну самостійність.

Головний принцип федералізму – поєднання загальнонаціональних і регіональних інтересів. Федеративна країна складається з окремих територіальних одиниць, які, крім загальнодержавних, мають власні законодавчі та виконавчі органи влади. Значний внесок у розробку ідей федералізму зробили І. Кант, Д. Елезар, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, останній навіть заклавав основи теорії федералізму. Серед українських науковців та політиків як минулого, так і сьогодення ідею федералізації обстоювали: П. Симоненко, Л. Кучма, М. Грушевський, М. Драгоманов, С. Подолинський, Л. Грач, В. Чорновіл, Д. Табачник, В. Колесніченко та інш. Сьогодні Україна – неоднорідна держава (поліетнічний склад, етнолінгвістична, культурна, правова, ментальна гетерогенність населення країни), причини якої криються в історичній спадщині. Прихильники федералізації саме в неоднорідності країни вбачають основну умову для утворення федерації. Остання дасть змогу сформувати регіональні еліти, розширити і збільшити повноваження територіальних громад, дозволить більш ефективно перерозподіляти фінанси, що в свою чергу покращить соціальну, політичну, економічну ситуацію в Україні. Противники федеративного устрою держави наголошують на тому, що в умовах сильної централізації фінансів, низького економічного розвитку між областями, діаметрально протилежної орієнтації ведення зовнішньої політики, федерація загрожує суверенітету і розколу країни.

З огляду на складну політичну ситуацію, що склалася в Україні, альтернативою федера-

лізації може стати впровадження ряду вагомих адміністративно-політичних реформ, в основі яких будуть наступні базові принципи:

- Субсидіарність (від лат. *subsidiarius* – допоміжний) – правовий та організаційний принцип, за яким вирішення необхідних питань повинно відбуватись на доцільному рівні (обласному, районному, місцевому, національному), що призведе до децентралізації державного управління та розбудови реального місцевого самоврядування. Принципи субсидіарності та пропорційності визначають як головні для побудови демократичної держави.

За даним принципом передбачається високий рівень як фінансової, так і адміністративної децентралізації.

- Громадівство – громади, як самоврядні територіальні колективи, отримують більше повноважень та певну автономність. На районний або державний рівень мають делегуватись повноваження, що не доцільно вирішувати на рівні громади – міста, села, містечка.

- Децентралізація – передача певної частини повноважень органам, що не підпорядковані центральній владі, а обираються громадою, з метою збільшення ефективності діяльності місцевих органів влади шляхом надання громаді чи обраним нею представникам більше можливостей у розробці законів, створення сприятливих умов для економічного розвитку. Тобто децентралізація виступає як одна з форм розвитку демократії, що дозволяє, при збереженні держави і її інститутів:

- активізувати населення на рішення власних (колективних) потреб і інтересів;

- зменшити сферу впливу держави на суспільство, замінюючи цей вплив саморегулюючими механізмами, виробленими самим суспільством;

- зменшити витрати держави і платників податків на утримання державного апарату і його матеріальних додатків (армії, міліції).

Те, що в сучасній Україні існують суттєві розбіжності в регіональному розвитку, є незаперечним фактом, з яким погоджується більша частина дослідників. Зокрема, розглядаючи сучасні тенденції соціально-економічної ситуації в українських регіонах, З. Варналій однією з ключових проблем регіонального розвитку, які потребують поетапного вирішення, називає зменшення диспропорцій в економічному та соціальному розвитку регіонів [2, с. 9].

Проблема пошуку шляхів консолідації української нації є надзвичайно важливою та важкою. Термін «консолідація» означає: об'єднання, зміцнення, згуртованість спільноти, групи або окремих осіб для подолання кризового стану та розвитку країни. Умовою інтеграції української нації може стати національна ідея, яка буде спиратись на духовні цінності, соціальну справедливість, толерантність, особистісне благополуччя в основі якого праця на

благо власного народу і країни та побудова соборної громадянської України. Об'єднання східних та західних українців відбудеться у випадку побудови соборного суспільства, що матиме такі основні риси, як братерство, любов до ближнього, мудрість, внутрішнє осяяння.

Соборність була і залишається мрією українців протягом багатьох сторіч. Її обґрунтували у своїх працях визначні мислителі та діячі: члени Кирило-Мефодіївського братства, «Руської трійці» на чолі з Маркіяном Шашкевичем, Михайло Драгоманов, Іван Франко, Михайло Грушевський [3].

Соборність – філософський термін, що означає вільне духовне єднання людей як у церковному, так і суспільному житті, на основі братерства та любові. Свого поширення він набуває в 40-х роках XIX століття в літературі слов'янофілів, найбільш відомими серед яких були К. Аксаков, І. Кіреєвський, О. Хомяков, Ю. Самарін. Особливе місце в розробці теорії соборності належить О. Хомякову, яка складала серцевину його філософських поглядів.

На думку вченого, соборність – загальний принцип буття, що охоплює та об'єднує множинність та багаточисельність в одне ціле, зібране силою любові, і тільки тоді ми маємо «вільну і органічну єдність», а не якусь формальну «асоціацію» [8, с. 581]. М. Бердяєв відмічав, що соборність означає коммунотарність (від лат. *communitas* – спільність, спілкування) – термін, який означає персоналістичне, духовне, на основі свободи, любові, щирості, братерства, міжособистісне спілкування, опосередковане Богом [8, с. 446].

Реалізація ідеї соборності можлива лише за умови політичної та духовної єдності, громадянського консенсусу. Вона передбачає духовну консолідацію всього суспільства, єдність усіх громадян, незалежно від їх національності, віросповідання або етнічної самоідентифікації.

Сьогодні ми навіть відзначаємо свято – День Соборності, але назвати Україну соборною зараз дуже важко. Так, формально, територіально ми дійсно соборні, але проблема духовної, ментальної, нормативно-ціннісної, мовної єдності ще дуже далека від вирішення. Соборність – наріжне поняття нашого часу, яке існує під знаком двох полярно протилежних систем: абсолютного індивідуалізму та абсолютного колективізму. На думку Хомякова, соборна єдність – єдність вільна та органічна, живий початок якої є Божественна благодать взаємної любові. Соборність відрізняється від інших видів сукупності своєю відкритістю та людяністю. Вона не обмежується лише ідеєю збирання етнічних земель у рамках національної держави, а передбачає духовну консолідацію всього населення країни, єдність усіх її громадян.

Україна напрочуд урізноманітнена етно-соціокультурними відмінностями регіонів. Тому не варто прагнути однієї моделі життє-

діяльності для всіх. Українська унікальна народна модель виживання повинна базуватися на універсальних моделях, напрацьованих наукою, досвідом і релігією:

- демократичне соборне суспільство,
- демократична інтеграція України,
- принцип природовідповідності людини.

Як незалежна держава Україна відбулась, однак вікова розірваність українців як етносу, що супроводжувалось міжконфесійними протистояннями, мало негативний вплив. Проблема ідентичності українців Півночі і Півдня, Заходу і Сходу ще й дотепер зумовлюють існування різних рівнів національної свідомості, амплітуду яких вельми широка – від національного нігілізму до гіпернаціоналізму [7, с. 36-38].

Насамперед таке поняття, як соборність для українців є скоріше духовним, ніж етноісторичним. Соборність полягає в єднанні душ, об'єднанні всіх громадян держави, незважаючи на етнічне походження, віросповідання, збереження цілісної території, демократизації політичного та соціального життя.

На сьогоднішній день, коли більша частина суспільства, як ніколи, відчуває себе українцями, вкрай потрібна розробка соціально значимих ідей, які б враховували етнокультурну та мовну біполярність, і змогли привести Україну до загальнодержавного консенсусу та побудови соборного суспільства. Ми на практиці маємо змогу переконатись, що силове примушення українського суспільства до загальних цілей та цінностей може спровокувати складну суспільно-політичну ситуацію в державі, а єдність, яка досягнута авторитарним шляхом, здатна швидко призвести до розколу. Лише духовне об'єднання може стати передумовою та основою справжньої соборної єдності держави і соціуму.

Об'єднати східних і західних, північних та південних українців можна, на відміну від федералізації, у випадку «мультикультурної єдно-

сті» – визнання регіональної ідентичності при зміцненні і збагаченні загальнонаціональної української спільноти.

Висновки. Оптимізація державотворення і трансформаційних процесів у суспільстві неможлива без чіткої стратегії на майбутнє. Головне призначення якої полягає у визначенні основних цілей та напрямків розвитку як в середині країни, так і в геополітичному просторі.

Безперечно, це потребує розробки стабільних, несуперечливих та самоузгоджених в першу чергу не національних, а суспільних інтересів, пріоритетів і цілей. Але в умовах, коли народна ідея лише формується, а національна ментальність розколота безліччю протиріч саме цей комплекс інтересів, пріоритетів і цілей українського народу міг би сприяти консолідації суспільства довкола загальнолюдських екзистенціальних цінностей, зокрема таких, як «соборність», «єдність», «любов», «свобода». Майбутнє людства – в єдності, де особистість повністю себе розкриває. Розвиток особи, незалежно від національної або релігійної приналежності, сьогодні повинен стати головним пріоритетом українського суспільства, який знаходиться вище будь-яких державних інтересів. Україна зможе вийти з кризи і набути рис держави, яка динамічно розвивається, лише в тому разі, якщо буде побудовано українське соборне суспільство-соціально-політичну модель, що відповідає інтересам не більшості населення, а кожного. Головною умовою позитивних перетворень в Україні має стати духовне оздоровлення нації, що є запорукою подолання економічних, політичних, правових, соціальних та етнічних суперечностей. Для подолання проблеми розвитку українського суспільства необхідна нова правова база. Релевантність українського права, враховуючи двовекторність народу, дозволить нарешті створити умови для будівництва соборної України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бичко І.В. Філософія. Курс лекцій: навч. посібник / І.В. Бичко, В.Г. Табачковський, Г.І. Горак та ін. – К.: Либідь, 1993. – 576 с.
2. Варналій З.С. Стратегічні пріоритети регіонального розвитку України / З.С. Варналій // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х.: «Магістр», 2004. – № 3 (22). – С. 8-17.
3. Вовканич С. Національна еліта та інтелектуальний потенціал державотворення / С. Вовканич. – Львів: Мальва, 1995. – 75 с.
4. Іванишин В. Нація, державність, націоналізм / В. Іванишин. – Дрогобич: Відродження, 1992. – 178 с.
5. Костомаров М.І. Закон Божий (Книга буття українського народу) / М.І. Костомаров. – К.: Вид-во «Либідь», 1991. – 40 с.
6. Книга виходу українського народу – програма розбудови українського соборного суспільства / [авт. тексту В. Кондович]. – [2-е вид.]. – Чернівці: Вид-во УРІ. 2007. – 114 с.
7. Мосейчук В.В. Українська національна ідея / В.В. Мосейчук. – Тернопіль; Львів: Вид-во Мосейчука В.В., 2007. – 80 с.
8. Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. общ.-науч. фонд // В.С. Степин, А.А. Гусейнов, Г.Ю. Семигин. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Мысль, 2010. – Т. 3. – С. 580-581.
9. Панчук М. Українська політична нація: соборність душ / Май Панчук // Українознавство: Історія, теорія, методологія. – 2002. – № 4. – С. 36-38.
10. Політологія: підручник / ред. М.М. Вегеш та ін. – [3-тє вид., перероб. і доповн.] – К.: Знання, 2008. – 384 с.

11. Україна: шляхи культурного розвитку та формування духовної цілісності: зб. матеріалів першої міжнар. наук. конф. – Чернігів, 2006. – 128 с.

Стаття надійшла до редакції 21.05.2014

REFERENCES:

1. *Bychko, I. V.* Filosohij. Kurs lekcii: navch. posibnuk (Philosophy. Course of lectures: textbook. Manual). Kyiv, 1993. 576 p.
2. *Varnaliu, Z. S.* Strategichni prioritetu regionalnogo rozvutku Ykrainu (Strategic Priorities for Regional Development of Ukraine) *Aktyalni prjblemu derzavnogo upravlinnai*. Kharkov, 2004. no.3 (22), pp. 8-17
3. *Vovkanuch, S.* Nacionalna elita ta inteleknyalniu potencial derzavotvorennia (National elite and intellectual potential of state-building). Lviv, 1995. 75 p.
4. *Ivanishin, V.* Nacia, derzavnist, nacionalizm (Nation state, nationalism). Droghobuch, 1992. 178p.
5. *Kostomarov, M. I.* Zakon Bozhiu (Knuga bytti ekrainskogo narody) (Act of God (Genesis Ukrainian people)). Kyiv, 1991. 40 p.
6. Knuga vuhody ukrainskogo narody – programa rozbydovu ukrainckogo sobornogo sypilstva (Exodus Ukrainian people - software development cathedral Ukrainian society). Chernihiv, 2007. 114p.
7. *Moseuchyk, V.V.* Ykraisna narodna ideia (Ukrainian national idea). Lviv, 2007. 80 p.
8. Novaia filosofskaia enciklopedia: v 4t. (New Philosophy Encyclopedia). Moscow, 2010. vol. 3, pp. 580-581. Regime to access: <http://www.logic-books.info/node/437>
9. *Panchyk, Mau.* Ykraisna polituchna nacia: sobornist dysh (Ukrainian political nation: collegiality souls). *Ykraisnozhavstvo: Istoria, teoria, metodologia*. 2002. no. 4, pp. 36-38.
10. Politologia: pidrychnuk / red. Vegesh (Politics:) textbook. Kyiv, 2008. 384p.

Літошенко Юлія Василівна – викладач

Чернігівський національний технологічний університет

Адреса: 14027, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95

E-mail: fridom-82@mail.ru

Litoshenko Julia Vasylivna – lecturer

Chernihiv state technological university

Address: 95, Shevchenko str., Chernihiv, 14027

E-mail: fridom-82@mail.ru